

TÉZISGYŰJTEMÉNY

Wieszt Attila

Családterápia szervezetekben

Családterápiás konzultáció családi vállalkozások számára

című Ph.D. értekezéséhez

Témavezető:

Dr. Láncki András, CSc
egyetemi tanár

Budapest, 2015

Politikatudományi Intézet

TÉZISGYŰJTEMÉNY

Wieszt Attila

Családterápia szervezetekben

Családterápiás konzultáció családi vállalkozások számára

című Ph.D. értekezéséhez

Témavezető:

Dr. Láncki András, CSc
egyetemi tanár

© Wieszt Attila

Tartalomjegyzék

1. A kutatás tárgya, kérdései	4
1.1. A kutatási probléma	4
1.2. A kutatás elméleti alapjai	4
1.3. A kutatás illeszkedése az eddigi tudományos eredményekhez	5
1.4. Kutatási kérdések	8
2. Alkalmazott módszerek	11
2.1. Többszörösen beágyazott esettanulmány-kutatás	11
2.2. A kutatási kérdések, az adatgyűjtés és adatelemzés kapcsolata – a hipotézisek tesztelésének lépései	13
2.3. A kutatás leírása	17
3. Az értekezés eredményei	17
3.1. Hipotézisvizsgálat az adatelemzés alapján	17
3.2. Következtetések összegzése és további eredmények	21
4. Főbb hivatkozások	23
5 A témakörrel kapcsolatos saját publikációk	28

1. A kutatás tárgya, kérdései

1.1. A kutatási probléma

A huszadik század második felére, és az új évezred első éveire a jogállam kiépítése az egész világon érvényes fejlődési modellé vált. A jogállami normák következetes, hosszú távú fenntartásának biztosítására szolgál a tudásalapú gazdaság modellje. A disszertáció azzal az általános kutatási problémával foglalkozik, hogy a tudásalapú gazdaságban a család milyen gazdasági szerepet tölt be. Mert a család az egyik legfontosabb alapintézmény, amely összekapcsolja az egyént a közösséggel és a közösség intézményrendszerével többek között azáltal, hogy a két szint között politikai, termelési és fogyasztási kultúrát közvetít. A kérdés így az, hogy a család által mind az egyéni, mind az intézményi szint felé, kétirányban továbbított termelési kultúra hogyan illeszkedik a tudásalapú gazdasághoz.

A disszertáció ennek az átfogó problémának egy kisebb szeletére, a családi vállalkozásokban dolgozó családtagokra és a család rájuk gyakorolt hatására fókuszál. Az egyén és a közösség közt álló család, a családi hatás, a családterápiás eredmények politikai filozófiai, szociológiai, szervezeti alkalmazása kevésbé kutatott terület. Nem létezik egységes, alkalmazásra vonatkozó letesztelt, általánosan alkalmazott társadalomtudományi modell, amely leírná az egyén-család-közösség hármas kapcsolat családi vállalkozásokra jellemző struktúráját, vagy bemutatná dinamikáját (Adams - Markus 2004, Fiske et al. 1998, Strike 2012). Mindezek alapján a disszertáció általános célja az, hogy megvizsgálja, az egyéni és a közösségi szint közt álló család mindkét irányba mutató hatása a családi vállalkozás és a család kapcsolatában mennyiben ragadható meg családterápiás elmélettel és mennyiben kezelhető családterápiás intervenciós eszközökkel.

1.2. A kutatás elméleti alapjai

Ehhez kapcsolódva a disszertáció konkrét célja egyrészt az, hogy rámutasson az egyéni, vállalkozói, a családi és vállalkozási szint, továbbá a családterápia alkalmazásának szélesebb keretet adó társas, közösségi szint összekapcsolódására: tehát egyrészt az egyéni mikroszint, másrészt a társadalmi makroszint intézményei közti kapcsolatra. Mindezt a társadalomtudományi értékutatások és a családterápia összekapcsolásának segítségével. A disszertáció második konkrét célja, hogy megvizsgálja a családterápia szervezeti, azon belül is fókuszáltan a családi vállalkozásbeli alkalmazási lehetőségeit. Harmadrészt a lehetőségekkel összhangban felvázolja egy, a családi vállalkozásokra vonatkozó konzultációs keretet és családterápiás alapú konzultációs eljárást.

Ennek megfelelően a disszertáció egyrészt a családterápia, másrészt a szervezeti viselkedésre és a családi vállalkozásokra vonatkozó gazdálkodástudományi diszciplínák, valamint a politikatudomány hármasszempontját vizsgálja, váltogatva fókuszát elsőként az egyes alapterületek, majd később a területek metszéspontjai között.

A munka családterápiás elméleti alapjait a rendszerszemléletű, azon belül is elsősorban a Virginia Satir nevéhez köthető élményközpontú, vagy átalakító rendszeralapú terápiás iskola (Satir et al. 2006), valamint a Salvador Minuchin és munkatársai által alapított strukturális iskola (Minuchin 2006) adják. A családi vállalkozások kutatási irodalmán belül azt az elméleti kiindulópontot fogadja el, amely a családot és a vállalkozást két különálló, de egymást kiegészítő, szorosan összefüggő rendszerként, egységes módon kezeli (Carlock-Ward 2006, Jaffe et al 2006, Gibb Dyer 2003). Politikatudományi elméleti alapokat illetően pedig a dolgozat abból a kultúrafelfogásból indul ki, amely elismeri, hogy az egyén számára a kultúra nem egyszerűen a társas megismeréshez és az emberek közti interakcióhoz és kommunikációhoz szükséges valamennyi érték, norma, attitűd, vélemény, és az ezekhez kapcsolódó viselkedési mintázat kívülről meghatározott, alig változó halmazát jelenti. Hanem hangsúlyozza, hogy ez utóbbi halmaz az egyéni és a közösségi szint kétirányú, folyamatos, életteli kapcsolatából fejlődik ki, és ezzel együtt folyamatosan változik (Inglehart-Norris 2009, Adams - Markus 2004).

1.3. A kutatás illeszkedése az eddigi tudományos eredményekhez

A kutatás két ponton is illeszkedik az érintett diszciplínák eddigi eredményeihez.

Egyrészt ami a család és a vállalkozás rendszerének kettősét illeti, egészen eddig nem volt olyan eljárás, amely a kettőt egyszerre kezelte volna (Strike 2012, Sharma 2004), és jellegében tisztán a családterápiából indult volna ki. A családterápia klasszikus értelemben elsősorban a családra koncentrálna, a családi cégben felmerülő dinamikát legfeljebb mint projekciós felületet használja a családi dinamika kíséréséhez. A családi vállalkozásoknak szóló üzleti tanácsadás pedig elsősorban üzleti tanácsadást ad a családi cégen túl akár a családi vagyon kezeléséhez is, de a családi rendszer dinamikájából elsősorban a cégben, illetve a vagyonkezelésben megjelenő kapcsolati folyamatokkal foglalkozik. A kapcsolati folyamatok kezelésére két jellegzetes utat követnek. Egyrészt elsősorban üzleti tanácsadási, szervezetfejlesztési intervenciókat, illetve mediációs technikákat alkalmaznak (Strike 2012, Carlock-Ward 2006), amelyek – mivel nem családi kapcsolati folyamatok kezelésére születtek, nem is teszik ezt olyan hatékonyan, mint a családterápiás intervenciók. Erősen hangsúlyozva, hogy ezen modellek természetesen hatékonyak a maguk keretein belül, például amikor nem családterápiára, kapcsolati folyamatok mélyebb megragadására van szükség, hanem sokkal inkább mediációra, vagy éppen elsősorban szervezetfejlesztésre (és amely esetekre pedig éppen

a családterápia nem lenne alkalmas megoldás). Másrészt léteznek olyan modellek, amelyek a kapcsolati fókuszot is beemeli az elsődleges célok közé, és ezt rendszerelméleti megközelítéssel, pszichoterápiás, családi terápiás háttérű intervenciókkal igyekeznek kezelni (Jaffe et al. 2006, Hilburt-Davis – Gibb Dyer 2003, Kadis-McClendon 2006). De ebben az esetben is igaz, hogy a kliens és a tanácsadók közös munkájához a modellek nem biztosítanak tiszta kereteket: a probléma a tanácsadási folyamatban nem az adott kapcsolati probléma, hanem a családi és a vállalászási rendszer egészséges működése, amelyben egyes területeken tudatosan külön kellene választani egymástól a családot és a vállalkozást, más, pontosan körülhatárolható területeken integrálni kellene azok egymást átfedő működését. Összességében mindezek miatt igaz, hogy ha egy üzleti tanácsadási modell be is épít családterápiás elméletet, azt akkor is az üzleti tanácsadás kontextusába helyezi el. Az üzleti tanácsadás kontextusa automatikusan keretezi is a segítői folyamatot, és így a kliensek választási lehetőségét is szűkíti. A cég létéből, vagy a vagyon kezeléséből indulnak ki – az alkalmazott családterápiás intervenció is ilyen keretekben merülhet fel. A disszertáció egy olyan új családterápiás konzultációs módszert mutat be, amely ezt a fenti hiányt, a családterápia és a családi vállalkozásoknak szóló üzleti tanácsadás közti rést tölti ki. Ez a módszer nem pótolja, vagy helyettesíti egyiket sem, hanem éppen kiegészíti azokat – sem nem terápia, sem nem üzleti tanácsadás. A módszer a kettő pontosan meghatározott célú ötvözéséből egy harmadik segítői folyamatot alkot, amelyre erre a speciális helyzetben szükség van.

A disszertációban leírt családterápiás konzultáció családterápiás (Satir et al. 2006, Minuchin 2006, De Jong – Berg 2013) és stratégiai menedzsment elméletre (Carlock – Ward 2006) és az azokhoz kapcsolódó intervenciókra épül. Célja, hogy egyszerre kezelje és harmonizálja mind a családi rendszer, mind a vállalkozás, mint emberek alkotta érzelmi rendszer változási folyamatát. Ennek érdekében a módszer a két rendszer közös metszetével dolgozik, ahol egyszerre és egyenrangúként képviseli mind a család érdekeinek, mind a vállalkozás érdekeinek fontosságát. A közös metszet az az alrendszer, ahol a tartalmi történések ugyanazok (például az idősebb gyermek csatlakozik a vállalkozás operatív ügyeinek intézéséhez), de ezek jelentése eltér a két különböző rendszerben (az előbbi példa a családi rendszerben életciklus-váltást jelent, míg a vállalkozás szempontjából az utódlás kimenetelére és a középtávú fejlődés irányára utal). Mindkét jelentés helyes, mindkét jelentésnek helye van a két rendszer kettősének létében.

Mind a család, mind a vállalkozás külön rendszer, külön identitással, külön szabályokkal, struktúrával és határokkal. Nem szabad sem egyiket a másik részének tekinteni, sem elszeparálni őket egymástól. Így a konzultációs folyamat egészen két, egymással ellentétes dinamika vonul végig: az eljárás egyszerre foglalkozik a családi és vállalati rendszer elkülönülésével és összekapcsolásával.

A disszertációban részletesen leírt módszer segítségével a családtagok a saját kívánalmaiknak megfelelő mértékig beüzemelik és személyesen beélik ezt a közös metszetet. Ez a gyakorlatban azt jelenti, hogy az eljárás:

- egyrészt egészséges, rugalmas határokat alakít ki a közös metszet számára - megakadályozza akár a családi rendszer manipulációját a vállalkozásban, akár a cég oldaláról érkező manipulációt a családban, hogy a vállalkozás számára a család erőforrásként jelenjen meg;
- másrészt elősegíti, hogy a családtagok képesek legyenek egységben látni és megélni egyéni életüket a családi életciklussal, valamint a vállalkozás szervezeti és a legfőbb termék(csoport) életciklusával;
- harmadrészt a konzultáció második, „integrációs” részében támogatást ad abban, hogy a család tudatos, legitim és hatékony döntéseket hozzon a családi és a vállalkozási rendszer közös metszetében felmerülő kérdésekben:
 - akar-e a család saját vállalkozást, valamint képes és hajlandó-e a tulajdonlásból fakadó felelősség viselésére;
 - a családtagok 1.) napi munkába való bevonódásával, 2.) a stratégiai döntéshozatalba való bevonódással), 3.) az utódlással és 4.) a tulajdonszerkezettel kapcsolatos családi-vállalkozási szabályok tisztázásának megkezdése. Ezek azok az előre látható területek, amelyeken mind a család, mind a vállalkozás érdekeit egyszerre és egyenlő súllyal szükséges figyelembe venni.
- negyedrészt felajánlja a családtagoknak annak lehetőségét, hogy „Családi Tanácsot”, egy, a közös metszetet képviselő testületet alapítsanak. Ennek feladata az, hogy a fenti értékek és szabályok tisztázásánál, módosításánál a jövőben eljárjon. Nagyon fontos, hogy mandátuma kizárólag a közös metszetre, az előző pontban meghatározott konkrét területekre, elsősorban a közös metszet kompetenciáira, azon belül is elsősorban a vállalkozás létevel, illetve a szabályozásokkal vonatkozó kérdésekre irányul.

Mindezeken túl, az egyén-család-közösség hármasszövegének leírására a doktori kutatás egy új modellt vázol fel a politikatudományi értékutatás elméleti alapjain. A modell célja, hogy bemutassa: az egyén által magáénak vallott közösségi értékrendszer elemeiben ott él az egyén eredeti családja pszichológiai értelemben vett családi dinamikájának hatása. Mert az egyéni élettapasztalatokat és a közösségtől elfogadott és vallott értékrendet a család saját működésén keresztül – ahogy a közösségi értékeket továbbadja az egyénnek és ahogy a tagok

az egymás közti interakcióikban azokat használják – mind az egyéni tapasztalatokon és döntéseken alapuló értékeket, mind a közösségi értékeket egy „jelentéstöbblettel” látja el.

Annak ellenére, hogy a család - illetve a családi funkciót betöltő kiscsoport - hatása milyen meghatározó az egyén életére nézve, és bár a családi hatás létét az egyén értékválasztásában statisztikai módszerekkel már kimutatták (Dolan 1995, Jennings-Niemi 1968), a családi hatás és a közösségi értékek egyéni percepciójának egyénben megnyilvánuló dinamikájának leírása szinte alig feltérképezett terület. Így a doktori kutatás ebből a szempontból próbál hozzájárulni az értékutatás tudományos munkájához.

1.4. Kutatási kérdések

Az első kérdés ahhoz a problémához kötődik, hogy vajon szükség van-e egyáltalán a családterápiára a családi vállalkozások és az azt birtokló családok kapcsolatának kezelésében. A családterápia, a szervezeti tudományok, a tanácsadási irodalom és a családi vállalkozásokat kutató tudományok egy részében ez önmagában nem is merül fel kérdésként, mindenki elfogadja ennek helyességét.

Foglalkozni mégis azért szükséges vele, mert a családi vállalkozásokat kutató szakirodalom egy másik része abból indul ki, hogy a család és a cég szemben áll egymással, ezért működésükben szigorúan el kell őket szeparálni. Ez pedig ellentmond a disszertáció elméleti kiindulópontjának. Ezen első probléma kutatási kérdésként és hipotézisként megfogalmazásának célja így az volt, hogy a kutatás során begyűjtött adatok elemzésével újra megvizsgáljam ennek a kiindulópontnak a helyességét.

Az első állítás (hipotézis) így a következőképpen hangzott: **a családterápiás megközelítésre (elmélet és gyakorlat alkalmazására) szükség van a családi vállalkozások családi háttérű problémáinak kezelésében.**

A második kutatási kérdés az első állítás gyakorlati alkalmazásához köthető: azzal foglalkozik, hogy a családterápiás elmélet és intervenciók alkalmazásával vajon megragadható és kezelhető-e a családi és a vállalkozási rendszer működésének közös dinamikája.

Elsőként ehhez azt kell hozzátenni, hogy a szakirodalom axiómaként kezeli: a családterápiás megközelítés alkalmas emberi közösségek, emberek alkotta rendszerek dinamikájának kezelésére. Emellett ha az előbb leírt, első hipotézis igaz, akkor összességében elmondható: a családterápiás megközelítés és eszköztár alkalmas a közös metszet kezelésére. Ezzel a bizonyítás lezárulna.

Tekintettel ugyanakkor arra, hogy a disszertáció egy konkrét, konzultációs eljárást is felvázolt, a második állítást az eljárásom keresztül, azzal együtt teszteltem le. A kérdés ekkor így hangzott: hogyan lehet a családterápiás konzultációs eljárással a család és a vállalkozás

kettősét kezelni? Mi ennek a folyamata? Valóban az a folyamat történik a valóságban egy ilyen konzultációs eljárás során, mint amit az eljárás hatodik és hetedik fejezetben felvázolt elmélete felvázol?

A második állítás felállításának célja tehát - a közvetlen, általános, elméleti szintű igazoláson túl, illetve mellett az volt, hogy a disszertációban leírt családterápiás konzultációs eljárást folyamatközpontú tesztelésnek is alávessem.

A második állítás (hipotézis) így a következőképpen hangzott: **családterápiás megközelítéssel (elmélet és gyakorlat alkalmazásával) kezelhető a család és a vállalkozás működésének közös metszete.**

Míg az előző állítás a folyamatra koncentrált, szükséges volt egy olyan további kutatási kérdés felállítása is, amely a családi vállalkozások családterápiás konzultációs eljárással való kezelésének kimenetelére koncentrált: figyelembe véve az eljárás körülményeit, valóban azt kapjuk, ami akartunk? Mivel a családterápiás konzultációs eljárás konkrét célja a családi és a vállalkozási rendszer közös metszetének „beüzemelése“, azaz annak elérése, hogy képes legyen funkcionális működésre és mindkét rendszerhez megfelelően kapcsolódva azok igényeinek együttes kielégítésére, így a végeredmény-alapú tesztelés ezt kell vizsgálja: az adott család és vállalkozása esetén ilyen mértékben beszélhetünk funkcionális működésről.

A harmadik állítás (hipotézis) a következőképpen került rögzítésre: **a disszertációban bemutatott családterápiás konzultációs eljárás hatékony** (a hatékonyságot a két rendszer közös metszetének funkcionális működésének vizsgálatán keresztül megragadva).

Végül a negyedik, utolsó kutatási kérdés az egyén és a közösség kultúrája közti kapcsolatban a család által betöltött szerepre vonatkozott. A disszertáció ehhez kapcsolódó elméleti alapozásában elsőként azt feltételeztem, hogy az egyéni értékrend három forrásból származik: az elsőt a „külső” közösségi kultúra jelenti, a másodikat a kultúrától függetlenül, akár éppen azzal szemben hozott „belső”, személyes tapasztalatokon alapuló döntések adják. A harmadik a családi hatás, amelyet a disszertációban „jelentéstöbblet” szóval illetünk. A jelentéstöbblet tartalmilag nem változtatja meg a külső és belső forrás alapértékeit, csak kiegészíti azokat: az alapértékeket a családi dinamika felhasználja saját céljaira, így azok emberi kapcsolatokban való alkalmazhatóságához kötődő jelentéssel színesednek ki. A második feltételezésem az volt, hogy a családi hatás, a „jelentéstöbblet” megragadható az adott család családterápiás elmélettel leírt jellemzői által. A harmadik feltételezésem szerint az egyéni alapértékek tartalma független a második hipotézisben megfogalmazott értelmű családi hatástól. A negyedik feltételezésem szerint a családi jellemzők közvetítik és módosítják a külső és belső forrásból származó értékek megélését, az értékek szerinti egyéni életet és cselekvést.

A 2-4. feltételezések az első kibontását, további magyarázatát adják. A 2. feltételezés tulajdonképpen nem is hipotézis, hanem megállapítás. A 3. feltételezés is megállapítás, de már nem egyszerű leíró megállapítás, ezért tesztelendő.

A bizonyítás lehetséges menetére legelsőként adódna az, hogy a hipotéziseket nagy N elemszámú mintán teszteljük.

Egyrészt ehhez egy alapértékeket, aztán egy valamely közösségi alrendszeri kultúrát mérő kérdőívet és az egyén családi jellemzőinek bizonyos kategóriáit lenne szükséges lekérdeztetni a tesztalanyokkal. Az adatok keresztábrán történő értékelése kimutatná, hogy melyik kérdőív adatai mozognak együtt az adott családi jellemzőkkel. A Herfindahl-index segítségével tesztelhető lenne a kapcsolat feltételezett iránya is.

Másrészt a személyes értékrend „belsőnek” nevezett forrása és a családi hatás közti kapcsolatot kellene tesztelni. Ehhez az előbb alkalmazott, valamely közösségi alrendszeri kultúrát mérő kérdőív dimenzióit (értékeit) lehetne egyenként végigkérdezni egy személyes interjú során az alanyoktól, hogy önbevallásos alapon melyik az, amelyben személyes véleménye eltér a családjától és közvetlen kulturális környezetétől. Az eltérés jelenlétére dummy változót lehetne bevezetni, és – feltételezve, hogy a családi hatás módosítja az egyéni értéket – logaritmikus regressziót számolni az adatsorba, a regressziós függvénybe beépítve a dummy változót. A kapott adatokat aztán keresztábrán össze lehetne vetni a családi jellemzők adott kategóriájával.

Ezzel a tesztelési folyamattal kapcsolatban több kérdéses pont is említhető. Egyrészt egyszerre elméleti és kutatómódszertani probléma, hogy miként különböztetjük meg tisztán egymástól az alapértékeket, illetve az adott közösségi alrendszerben (például a politikai, vagy a gazdálkodási kultúrában) felmerülő „alkalmazott” értékeket. Másrészt az egyén „külső” forrásból származó értékei, a családi hatás, valamint az „alkalmazott”, adott közösségi alrendszerben ténylegesen „használt” értékek közti feltételezett struktúra és dinamika jelenti a hipotézisek központi magját. Ez a struktúra és a dinamika egy, az értékekről eddig szerzett tudásunkra és a józan észre épülő, logikai modell, egy elméleti konstrukció. Kérdőíves tesztelésének akkor lenne valóban értelme, ha ennél jóval többet mondhatnánk róla: ha a kérdőíves felmérés a struktúrát és a dinamikát feltáró-leíró jellegű kutatásokra építene. Harmadrészt a kérdőíves felméréshez nem egyszerűen nagy elemszámú mintára lenne szükség: ha már elindul egy ilyen munka, akkor a legteljesebb körű adatgyűjtés úgy folytatható, ha a kérdőívet minden családtag kitöltötte – ez megnöveli az adatgyűjtés anyagi-szervezési forrásigényét.

Ezeket az érveket átgondolva az elméleti alapozás során megfogalmazott valamennyi feltételezés kérdőíves tesztelése helyett érdemesnek tartottam egy lépés hátralépni, és az

erőfeszítéseket elsőként az állítások központi elemére, a családi hatás és az egyéni értékrend tényleges kapcsolatára irányítani, itt is van bőven tennivaló.

Így az utolsó, negyedik állítás (hipotézis) a következőképpen került rögzítésre: **az egyén családjának jellemzői hatnak az egyén személyes értékrendjére.**

2. Alkalmazott módszerek

2.1. Többszörösen beágyazott esettanulmány-kutatás

A kutatási kérdések tesztelésének választott módszere az esettanulmány-kutatás. A disszertáció tartalma, a kérdésfeltevés jellege egyértelműen erre a módszertani készletre mutat.

A kutatási kérdések a „miért?”-re és a „hogyan?”-ra kérdeznek. A cél egy korábban még nem kipróbált konzultációs eljárási folyamat figyelemmel követése, illetve az egész folyamat megfigyelése, tehát múltbeli adatokra az egész folyamatot illetően nem támaszkodhatunk, így a szóba jöhető módszertani eszközök közül elvethető a történeti elemzés. Emellett a folyamat során nincs lehetőség sem a szereplők, sem a kutatói viselkedés teljes kontrolljára. Szintén nem kontrollálhatók a konzultációs folyamat levezénylése során a családból, a vállalkozásból, valamint az őket is magába foglaló környezetből származó változatos kontextuális faktorok. Ennek következtében a kísérletek során történő tesztelés és ellenőrzés módszere sem alkalmazható. Pontosan ilyen helyzetekben alkalmaznak esettanulmány-módszertant (Yin 1991, Gerring 2007, Golnhofer 2001, Szokolszky 2004).

Mint az esettanulmány-kutatást kutató szakemberek rámutatnak, az esettanulmány-kutatással, mint módszertannal kapcsolatban számos félreértés merül fel a társadalomtudományokon belül. Az egyik ilyen hiedelem szerint a különböző kutatási módszerek hierarchikus viszonyban állnak egymással: az esettanulmány hipotézisek generálására a leghasznosabb, míg a hipotézisek tesztelésére, és elméletek felállítására más módszerek sokkal megfelelőbbek (Yin 2009, Gerring 2007). Ezzel szemben eredetüket, vagy minőségüket tekintve, vagy logikai szempontból semmiféle hierarchia nem állítható fel a módszerek közt. Ezen kívül maga az esettanulmány is lehet feltáró, leíró, és magyarázó jellegű. A következő félreértés arra vonatkozik, hogy egy kutatás egyetlen esetből (vagy kevés számú esetből) nem vonhat le általános következtetéseket, ezért az esettanulmány nem képes hitelesen hozzájárulni a tudományos kutatómunkához (Flyvbjerg 2006, Golnhofer 2001). Az igazság ezzel szemben az, hogy akár egyetlen esetből is levonhatók általános következtetések. Ilyenkor nem statisztikai, hanem logikai inferencia alapján egyértelműen elfogadhatjuk, vagy elutasíthatjuk kiinduló hipotézisünket. Természetesen a logikai inferencia csak bizonyos, a kutatás egészére, az adatgyűjtési és elemzési fázisra vonatkozó előírások teljesülése esetén

alkalmazható. A harmadik félreértés, hogy az esettanulmány jellegénél fogva automatikusan torzít: az esettanulmányt készítő kutató úgy fogja megírni a tanulmányt, hogy az a kutatási hipotézisek elfogadásának irányába mutasson (Yin 2009, Flyvbjerg 2006). A személyes torzítás kétségkívül az esettanulmány-kutatás veszélye. De jól meghatározott módszerekkel és eljárásokkal kidolgozva az esettanulmányt mindez elkerülhető. Csak látható kell legyen, hogyan kapcsolódik össze a kutatási kérdés az adatgyűjtéssel, a gyűjtött bizonyítékokkal, az adatelemzés során mellé társuló értékeléssel és a végkövetkeztetéssel. Valamint a kutatási terv és eljárások pontos bemutatásával láttatni kell azt is, hogy az adatok egy más kutatás során is reprodukálhatóak. Éppen ezért egyáltalán nem igaz, hogy a torzítás ennek a módszertani ágának az alaptermészetéhez tartozna.

A disszertáció a négy kutatási kérdést többszörös, beágyazott esettanulmány-kutatással tesztelte: egyszerre több család és vállalkozás esetében folytatta le a bemutatott konzultációs eljárást, illetve az egyes eseteken belül külön foglalkozott a vállalkozással, és a család és vállalkozás adta közös metszettel. Az elsődleges elemzési egység tehát a család és vállalkozás kettőse, valamint a – részben – létrehozandó közös metszet. A kutatás magyar családi vállalkozásokkal foglalkozott, ahol egyszerre vizsgálja minden egyes esetben a család, a vállalkozás, a közös metszet és az egyén szintjét.

Az adatfelvételbe egyéni vállalkozók nem kerültek bevonásra. Egyrészt – mint arra Csákné Filep Judit rámutat - az egyéni vállalkozások esetén nem feltétlenül érdemes arányaikat becsülni, mert az egyéni vállalkozások között sok a kényszerből alapított, ténylegesen nem működő vállalkozás (Csákné 2013, 24. o.). Másrészt, a statisztikailag működő egyéni vállalkozások esetében sem érvényesül a disszertáció által megfogalmazott módon a családi hatás, hiszen a vállalkozási tevékenységbe csak egy családtag vonódik be.

A kutatásba bevont családok és cégek számára a konzultáció, illetve – a kontrollcsoportnál – a kérdőívek lekérdezése számukra teljesen ingyenesen zajlott. Az esetek kiválasztásánál három szempontot vettem figyelembe (nulladik szempontként természetesen az szerepelt, hogy egyik családot/vállalkozást sem ismertem korábban). Az első szempont az volt, hogy maguk jelentkeznek, határozott szándékkal a konzultációban való aktív részvételre. A második szempont az volt, hogy a konzultációt valóban változási lehetőségnek tekintsék, ne egy olyan manipulatív eszköznek, amellyel a régi működési módjaikat próbálják megerősíteni és valójában igyekeznek elhajolni a közös metszet működtetése elől. A harmadik szempont az volt, hogy kiválasztott vállalkozások a magyarországi családi vállalkozások csoportjának jellegzetes képviselőit reprezentálják, mind méretüket, szerkezetüket, mind iparágukat tekintve. A családi vállalkozás, mint kategória nem jelenik meg a KSH felméréseiben külön kategóriaként, populációjuk jellemzésére mégis igen jó közelítést adnak a kis- és középvállalkozások esetében felvett adatok, mert a kkv-k döntő többsége családi

vállalkozásnak tekinthető (Málovics – Vajda 2012, 379. o.). Azt a kutatás elején tudtam, hogy a kutatásba bevont cégek kiválasztását nem kontrollálhatom teljes mértékben – csak olyanok fognak jelentkezni, akik akár az intézményi háttérrel, akár egy közös ismerős ajánlása miatt bíznak meg bennem és a kutatásban. Ezért arra jutottam, hogy ha a konzultációs eljárásra a fenti szempontoknak megfelelő családi cég jelentkezik, akkor az eljárást lefolytatjuk. Ha háromnál több esetre kerülne sor, illetve a kontrollcsoport-körbe két-három vállalkozásnál több fogadná el a meghívásunkat, akkor - a statisztikai adatok alapján¹ - kétharmadrészben mikro, illetve kis, és egyharmad-részben középvállalkozásokat választunk be az esetismertetésbe (és az ő adataikat fogjuk feldolgozni), akik preferáltan betéti társaságként, vagy korlátolt felelősségű társaságként, és szintén preferáltan a szolgáltatási szektorban, a kereskedelemben, másodsorban az iparban tevékenykednek.

2.2. A kutatási kérdések, az adatgyűjtés és adatelemzés kapcsolata – a hipotézisek tesztelésének lépései

Az adatgyűjtés nyolc forrásból táplálkozott: egyrészt a családi vállalkozás-kutatás és a családterápia szakirodalmának feldolgozásából, másrészt más családterapeutákkal folytatott interjúkból, harmadrészt a családoknál lefolytatott konzultációs eljárások során felvett

¹ Hazánkban a működő vállalkozások között a kis- és közepes méretűek (legfeljebb 250 főt foglalkoztatók) dominálnak, számuk 2009-ben 688 ezer, arányuk 99,9% volt, míg 250 fő feletti nagyvállalatot mindössze 870-et tartottak számon. A működő kis- és középvállalkozások 96%-a tíz főnél kevesebb létszámmal tevékenykedett. A 10–49 fő közötti létszámmal rendelkező vállalkozások száma 26 ezer volt, míg az 50–249 főt foglalkoztatók nem érte el az ötezret. (KSH 2011., 5. o.)

2009-ben a működőnek minősülő kis- és középvállalkozások 54%-a társas, 46%-a egyéni vállalkozás formájában tevékenykedett. Országosan a 2009-ben működő társas vállalkozások közel hattizede korlátolt felelősségű társaságként tevékenykedett, a betéti társaságok aránya 37% volt. A részvénytársaságok a társas vállalkozások mindössze 0,9%-át alkották 2009-ben. (KSH 2011., 10. o.)

Országos szinten a társas vállalkozások 92%-a, míg az egyéni vállalkozások 99,5%-a mikrovállalkozás volt. A 10–49 fős kategóriába az előbbieket 6,6%-a, míg az utóbbiak nem egész fél százaléka került. A társasok közül 4 713 (1,3%), az egyéniek közül mindössze 33 szervezet tartozott a középvállalkozások közé. (KSH 2011., 9. o.)

KKV-k ágazati struktúrája egyértelműen rámutat a szolgáltatási szféra dominanciájára, ugyanis négyötödük e szektorban tevékenykedett. A szervezetek számát megfigyelve elmondható, hogy az 1–9 fős vállalkozások legtöbbször a kereskedelem, gépjárműjavításban tevékenykedett minden régióban, kivéve Közép-Magyarországot, ahol a szakmai, tudományos, műszaki tevékenység nagyobb hányadot képviselt. A 10–49 fős vállalkozások esetében az iparban, azon belül is a feldolgozóiparban tartották számon a legtöbb szervezetet. A középvállalkozások döntő része, egyötödük a kereskedelem, 16%-a a tudományos és műszaki tevékenység gazdasági ágakba tartozott. Emellett az ipar és az építő ipar területe meghatározó, a szervezetek 18%-a végzett ilyen jellegű tevékenységeket. Jelentős hányaduk sorolódott az adminisztratív és az egyéb szolgáltatás ágazatokba, de az információs, kommunikációs, a turisztikai, a logisztikai és az ingatlanügyletekkel foglalkozó cégek száma is jelentős, egyenként 30 ezer feletti. (KSH 2011., 7. és 11. o.)

interjúkból, negyedrészt a konzultáció egyes ülései után felvett ülésértékelő kérdőívekből, ötödrészt a családokkal felvett kérdőívekből, hatodrészt a konzultáció során végzett kutatói közvetlen megfigyelésekből, hetedrészt a konzultációban részt nem vett, kontrollcsoportként funkcionáló vállalkozó családoknál felvett kérdőívől, és végül, nyolcadik elemként a konzultációban részt vett családtagok egyéni értékrendjével kapcsolatos részben strukturált interjúból. Ami a második forrást illeti: más családterapeutákat olyan eseteikről kérdezzük, ahol egy terápiára érkező családnál a terápiás folyamat során a hozott probléma kontextusában szóba került a saját vállalkozás is. Ezek az interjúk strukturált interjúk voltak, valamennyi terapeutától ugyanazon kérdéseket kérdeztem, illetve az interjú felvétele után ugyanazon kérdésekre rögzítettem a saját válaszaimat az interjú alatti és utáni benyomásairól. Ami a negyedik forrást illeti, ez egy az egyben a Miller és társai által alkotott ülésértékelő skála (session rating scale) (Miller et al. 2003). Ami az ötödik és a hatodik forrást illeti, a családok (mind az esetben részt vevők, mind a kontrollcsoportként funkcionálók) az Olson és kollégái által kidolgozott úgynevezett FACES IV (Family Adaptability and Cohesion Evaluation Scale IV) tesztet (Olson 2008), vagy - a Magyarországon elterjedtebb nevén - Olson-féle Családtesztet (OCST IV.) töltik ki, méghozzá a közös metszet jelenlegi és ideális működési szintjére vonatkozóan. A tesztelésben részt vett családok mind a tesztelés előtt, mind utána kitöltötték ugyanazt a kérdőívet.

Az adatelemzés, azaz a kutatási kérdések alapján megfogalmazott hipotézisek bizonyításának lépéseit és a bizonyításhoz használt adatok forrását az alábbi összefoglaló ábra tartalmazza.

Állítások és bizonyítás lépései – Összefoglaló ábra

1. Állítás: A családterápiás megközelítésre (elmélet és gyakorlat alkalmazására) szükség van a családi vállalkozások családi háttérű problémáinak kezelésében.

- A fenti fő állítás két további állításra tagolható:
 - 1. állítás = a család és a vállalkozás rendszerei működésükben átfedik egymást
 - 2. állítás = (ha létezik közös metszet, egymást kiegészítő működéssel, akkor) szükség van a családterápiára a családi vállalkozások részére

- 1. állítás = a család és a vállalkozás rendszerei működésükben átfedik egymást, azaz
 - 1.) tartalmilag ugyanazon funkcióhoz kapcsolható területeken is működnek
 - 2.) működésükben kiegészítik egymást, amikor saját alrendszeri funkcióikat a másik segítségével kielégítik

- Bizonyítás forrásai
 - Szakirodalom feldolgozása
 - Más terapeuták esetei
 - Interjúk az esetekbe bevont családok/vállalkozások tagjaival
 - Közvetlen megfigyelés a kliens családoknál/vállalkozásoknál
 - OCST kérdőív eredménye a kliens családoknál
 - Kérdőív a konzultációkba be nem vont kontrollcsoport családoknál/vállalkozásoknál

- 2. állítás = (ha létezik közös metszet, egymást kiegészítő működéssel, akkor) szükség van a családterápiára a családi vállalkozások részére
- Bizonyítás forrásai
 - Szakirodalom feldolgozása
 - Kliensektől gyűjtött adatok (ülés végi és konzultáció végi értékelő kérdőívek)
 - Kutatói megfigyelés a konzultáció hasznosságáról

2. Állítás: Családterápiás megközelítéssel (elmélet és gyakorlat alkalmazásával) kezelhető a család és a vállalkozás működésének közös metszete.

- Általános, elméleti bizonyítás:
 - Ha a fenti 1. állítás igaz + családterápia a rendszereket kezeli → családterápiás megközelítés és eszköztár alkalmas a közös metszet kezelésére
- Folyamat-alapú bizonyítása → 2 lehetséges állítást kell belátni:
 - 1. Valóban családterápiás jellegű a konzultációs folyamata.
 - 2. Valóban az a folyamat, amit a konzultációs eljárás elmélete felvázol.
- Az 1. állítás bizonyítása:
 - Szakirodalom feldolgozása (a változási folyamat leírása a Satir-féle, a strukturalista és a megoldásközpontú modellekben)
 - Közvetlen megfigyelés a kliens családnál/vállalkozásoknál (a modellekben leírtak mennyiben figyelhetők meg az eseteknél)
- A 2. állítás bizonyítása:
 - Konzultációs eljárásból → logikai modell felírása:
 - Alapfeltételezés: J közös metszet, de a tisztázatlan határok és szabályok miatt ez sokszor nem képes funkcionálisan működni + inkább családi hatás → vállalkozásban jelentkezik (és a fordított esettel nem foglalkozik)
 - 1. lépés = két rendszer szimbiózisát megszüntetni → elkülöníti a két rendszert
 - 2. lépés =
 - ✓ a vállalozási megtisztítja a családi hatástól
 - ✓ a családban a beavatkozás által keltett és/vagy az aktuálisan felmerülő kérdéseket kezeli
 - 3. lépés = ismét összerakja őket → elsőként csak a két rendszert egymáshoz illeszti
 - 4. lépés = a felálló közös metszetet és annak működését megerősíti
 - 5. lépés = rendszerszintű és egyéni integráció
 - A logikai modell alapján 2 „alállítás” bizonyítandó:
 - 1.) Az alapfeltételezések elfogadhatók (azok közül is inkább a második, azaz inkább csak családi hatás J, az az elsődleges)
 - 2.) Valóban a fenti lépések, a leírtaknak megfelelően történnek
 - Az 1.) „alállítás” bizonyítása
 - Csak családi hatással találkoztunk a vállalkozásban + ha J vállalozási hatás a családban → az a családi dinamika egy másik köntösben volt
 - Interjú a cégben aktív tagokkal
 - Az ülésekről szóló megfigyelés
 - Interjú más családterapeutákkal
 - A 2.) „alállítás” bizonyítása
 - Az ülésekről szóló megfigyelés
 - A 4-5. lépés (integráció): a módosított OCST kérdőív alapján
 - Interjú más családterapeutákkal
 - Szakirodalmi áttekintés: más családterápiát alkalmazó konzultációs modellek mennyiben csengenek ezzel össze

3. Állítás: A kidolgozott konzultációs eljárás hatékony

- Eredmény-alapú bizonyítás → ez két megközelítésben történik:

- 1. Megtalálhatóak a közös tényezők (common factors) az eljárásban.
- 2. Az eljárás hatékony = elkülönülő alrendszerként létrejön a funkcionálisan működő közös metszet
- Az 1. állítás bizonyítása
 - Common factors-ok felsorolása és esetleges jelenlétük azonosítása
 - Átkeretezés
 - Pozitív megerősítés
 - Deszenzitizáció
 - Információk nyújtása és készségek gyakoroltatása
 - Kapcsolati értelmezés
 - A terápia fókuszában állók körének kiterjesztése
 - A terapeuta kiterjedt szövetségkötési gyakorlata a családterápia alatt
 - Viselkedési, kognitív és érzelmi elemek J iskolánál → viselkedés kontrollja, kognitív folyamatok felismerése, érzelmek átélése
 - A kliens élményének elismerése
 - Adatgyűjtés
 - Az egyes konzultációs eljárások megfigyelése, leírása
 - Az egyes ülések utáni visszajelzések a kliensektől
- A 2. állítás bizonyítása
 - Adatgyűjtés:
 - Az egyes konzultációs eljárások megfigyelése, leírása
 - Módosított OCST kérdőív kitöltetése a közös metszet tagjaival
 - Utólagos, követő közös interjú a vállalkozásban aktív családtagokkal (közvetlenül a kérdőív kitöltetése után)

Ellenhipotézisek

- Tegyük fel, hogy nem jelennek meg a közös tényezők → anélkül hogyan alakul a két rendszer dinamikája?
 - Kontrafaktuális elképzelt kísérletek → Az egyes konzultációs eljárások megfigyelése, leírása alapján
- Tegyük fel, hogy beavatkozás nélkül is létrejön a közös és funkcionálisan működő metszet
 - A közös metszet hogyan alakult volna beavatkozás nélkül azoknál a vállalkozásoknál, ahol tényleges beavatkozás történt
 - Kontrafaktuális elképzelt kísérletek → Az egyes konzultációs eljárások megfigyelése, leírása alapján
 - A közös metszet hogyan alakult azoknál a vállalatoknál, ahol nem történt tényleges beavatkozás
 - Módosított OCST kérdőív kitöltetése velük
 - J erre igény? Ha erre nem, akkor mire J igény a családterápiás megközelítésből?
 - Ezt megkérdezni mindkét körrel (mind a beavatkozáson átesett, mind az azt nem kapott körrel)
- Tegyük fel, hogy a funkcionálisan működő közös metszet kialakulása csak részben köszönhető a beavatkozásnak → J más, számba nem vett tényezők is
 - Az egyes esetekben részt vett vállalkozások → területi gazdasági és iparági háttérének elemzése, és esetleges korábbi szervezetfejlesztési beavatkozások felmérése
 - Az egyes esetekben részt vett családok → kulturális-társadalmi háttérének elemzése, és esetleges korábbi terápiás beavatkozások felmérése

4. Állítás: Az egyén eredeti családjának jellemzői hatnak az egyén személyes értékrendjére

- Bizonyítási eljárás
 - Egyéni interjú, a családi vállalkozás családtag tulajdonosával/vezetőjével

- TÁRKI általános kérdőív → politikai-gazdasági értékekre vonatkozó kérdések (mint értékdimenziók)
- Ezen értékdimenziók önbevalláson alapuló lekérdezése
- A kapott válaszok összekötése a Satir-féle terápiás módszerrel → a kapott válaszok összekötése a Satir-féle „családi szabályokkal” (belső jéghegy modell, „Elvárások” szintje)
- Interjú után minden értékdimenzió esetén → strukturalista értelmezés:
 - Milyen egyéni-alrendszeri-családi rendszeri funkcióhoz köthető az érték?
 - Hogyan segíti elő a családszerkezet az adott érték kiviteleződését?

2.3. A kutatás leírása

Az adatgyűjtés tehát a szakirodalom feldolgozásán túl három nagy forrásra támaszkodott: családterapeuták eseteire, egyedi esetekre, ahol a résztvevőkkel a teljes eljárást leteszteltük, valamint a kontrollcsoport eseteiből gyűjtött adatokra.

Ami más családterapeuták egyedi eseteit illeti, 2013. novemberében segítségkérő levelet küldtem körbe a Magyar Családterápiás Egyesület közös levelező listájára. Két terapeuta jelentkezett, Dr. Bojti István belgyógyász, pszichoterapeuta, családterapeuta, és Dr. Komlói Piroska pszichológus, családterapeuta, a Károli Gáspár Református Egyetem Bölcsészettudományi Karának docense. Mindkettőjükkel strukturált interjút vettem fel, az interjún egy-egy jellegzetes idevágó esetüket mutatták be.

Ami a konkrét tesztelést illeti, önmagában a tesztelés előkészítése és szervezése is számos értékes információval szolgált. Bár már 2014. januárjában elkezdtem a lehetséges résztvevőket felkeresni, 2014. június elejéig, az adatgyűjtés lezárásáig összesen három család és vállalkozás jelezte, hogy részt vennének a konzultációs folyamaton. Végül két konzultációs eljárás indult, és ezek közül egy esetet kísértem végig a formális zárásig.

A kontrollcsoportot illetően összességében hat család és vállalkozásuk vett részt az adatgyűjtés ezen részében. A strukturált interjúkat és a kérdőíveket 2014. áprilisa és októbere között vettem fel, illetve töltöttem ki velük.

3. Az értekezés eredményei

3.1. Hipotézisvizsgálat az adatelemzés alapján

Az 1. hipotézis értékelése

Mind a családterápiás, mind a szervezetfejlesztési, mind a családi vállalkozásokat kutató szakirodalom elfogadja azon az alapon, hogy a családterápiás megközelítést annak rendszerelméleti keretei tökéletesen alkalmassá teszik arra, hogy a családtagok családon kívül, amellet alkotott más kapcsolati rendszerét is vizsgálhassuk segítségével. **Tehát a szakirodalmi bizonyítékok egyértelműen igazolják az első hipotézist.**

Két fontos kitéletet kell említenünk. Egyrészt az állítás így, ebben a formában csak általánosan elfogadott. Ez azt jelenti, hogy nem az egyes konkrét intervenciók alkalmazásával kapcsolatban van egyetértés, még csak nem is az egyes családterápiás iskolák alkalmazását illetően, hanem általában, a családterápiás szemléletű, rendszerelméleti alapú megközelítés jogosságát fogadják el. Ez azt is jelenti, hogy senki nem állítja, hogy a családterápiás módszerek egy az egyben alkalmazhatóak lennének családi vállalkozási környezetben, és senki nem szolgált eddig ilyenre egyértelmű bizonyítékkal.

A másik kitétel pedig az, hogy a hipotézis általános érvényű elfogadása mellett érdemes mégis továbbra is vizsgálni, mert a családi vállalkozásokat kutató szakirodalom egy másik része abból indul ki, hogy a család és a cég szemben áll egymással, ezért működésükben szigorúan el kell őket szeparálni. Éppen emiatt további, ehhez a hipotézishez kapcsolódó alhipotéziseket (ld. fenti táblázat 1. és 2. állítás) fogalmaztam meg. Az adatgyűjtés során nyert adatok alapján egyértelműen látszik, hogy egyrészt a két rendszer közti működésükben mutatkozó átfedés – egymás helyettesítése és kiegészítése – kivétel nélkül valamennyi vizsgált esetben megjelent, másrészt a rendszerszemléletű, családterápiás alapokon álló intervenciókkal ezen átfedések valóban megragadhatók és kezelhetők. Mind a kontrollcsoport családok, mind a tesztelésben részt vett családok hangsúlyozták, hogy nagyon hasznosnak tartják az ötletet. A tesztelésben részt vettek saját személyes belső élményeik alapján hozzátették, hogy családterápiás konzultáció nélkül nem is jöttek volna rá, hogy pontosan milyen problémák akasztják meg őket, és nem is találtak volna rájuk megoldást.

Összességében tehát az első hipotézis elfogadásra került.

A 2. hipotézis értékelése

Egyrészt korábban rögzítettük, hogy a családterápiás szakirodalom axiómaként kezeli: a családterápiás megközelítés alkalmas emberi közösségek, emberek alkotta rendszerek dinamikájának kezelésére. Emellett az első hipotézist igazként fogadtuk el, és a bizonyításakor használt, a családterápia hasznosságára vonatkozó adatok a második hipotézis esetében is érvényesek és használhatók. Így a kettőt összetéve összességében elmondható: **a családterápiás megközelítés és eszköztár alkalmas a közös metszet kezelésére. Ezzel a bizonyítás lezárulna.**

Ugyanakkor a második hipotézis tesztelése nemcsak annak általános érvényének ellenőrzéséről szólt, hanem a disszertációban felvázolt családterápiás alapú konzultációs eljárás folyamat alapú teszteléséről is.

Ehhez kapcsolódóan elsőként kijelenthető, hogy a konzultáció folyamata családterápiás alapú. Nemcsak azért, mert annak elméleti és formális keretezése okán a folyamatban már a felszínen is nyilván hemzsegek a családterápiás elemek. De emellett az adatgyűjtés során nyert

adatokat összehasonlítottam a változási folyamat (családterápiás folyamat) satiri, a strukturális és a megoldásközpontú iskolák által leírt lépéseivel: arra jutottam, hogy a vizsgált esetekben kivétel nélkül megjelentek az elméleti iskolák által megfogalmazott stációk.

Másrészt azt is ellenőriztem, hogy a vizsgált esetekben ténylegesen a kutatás elméleti alapozásaként, a disszertáció hetedik fejezetében leírt konzultációs folyamat zajlott-e. Egyrészt az adatok alapján bebizonyosodott, hogy a logikai modell mögötti feltételezések mind fennállnak, esettől függetlenül. Mindezen túl, a konzultációs folyamat mögötti logikai modell lépései a következők:

1. A segítő kapcsolódása a családtagokkal – a családi és a vállalozási rendszerrel
2. Döntés a közös munkáról
3. Szerződés-kötés
4. A vállalozási és a családi rendszer szeparációja
5. Család döntése a vállalozás tulajdonlásának felelősségéről
6. A közös metszet (ismételt) beélése, működtetése – a vállalozási és a családi rendszer integrációja
7. Utókövetés, ellenőrzés, a folyamat zárása

Azt találtam, hogy a folyamat lépései egy kivétellel a leírt módon haladtak. Itt nemcsak a formálisan követett beszélgetési ívről van szó, tehát nemcsak azért jöttek elő a lépések, mert követve a protokollt haladtam a kijelölt úton. Éppen ellenkezőleg. Az első három lépés persze valóban egy segítő folyamat alaplépései közé tartozik, azok szinte biztosan megtörténnek. De onnantól kezdve követtem a kliensek változási folyamatát – mindenféle korlátozás, előírt protokoll nélkül. Az általuk megélt és irányított folyamat pedig éppen a logikai modell lépéseit követte – nagyjából: azt tapasztaltam, hogy a 6. lépésben leírt végső integráció csak a formális záráskor, az utókövető találkozón bontakozott ki teljes mértékben, ekkor került összhangba a személyes és a rendszerszintű integráció.

Valamennyi lépés általánosítható – ez a dinamika, a folyamat íve nem esetfüggő. Ugyanakkor a 6. lépés nem általánosítható abból a szempontból, hogy az integráció – sem személyes, sem rendszerszinten – nem általánosítható. A segítő kereteket kínálhat döntésekre, talán – egy intervenció segítségével - a formális integráció is megtörténhet a két rendszer között, de a valódi integráció az egyén, a családtagok személyes döntésétől függ. Integráció pedig akkor történhet, amikor annak itt van az ideje – ennél többet nem lehet mondani az integráció megtörténésének bizonyosságáról. Az adatgyűjtés során vizsgált esetben az integráció megtörtént – de ez nem ad semmilyen útmutatást arra, hogy más családoknál ez mikor történne meg.

Összességében tehát elmondható, hogy a logikai modell nemcsak az előzetesen leírtaknak megfelelően történt, de – a hatodik lépés integráció lezárására vonatkozó fenti

megkötésekkel – a modell lépései általánosíthatók is. Tehát a konzultáció minden vállalkozással rendelkező család esetében így történik.

Ezek alapján a második hipotézist elfogadtam.

A 3. hipotézis értékelése

Míg a második hipotézis a családterápiás konzultáció folyamatalapú tesztelését célozza, addig a harmadik hipotézis a konzultáció hatékonyságát úgy vizsgálja, hogy annak kimenetére fókuszál.

Ehhez egyrészt megnéztem, hogy a konzultációs eljárás során valóban megjelentek-e azok a „közös tényezők” („common factors”), amelyekről kimutatták, hogy hatékony kimenetelű segítői beszélgetéseknél mindig megjelennek (Sprenkle et al. 1999, Goldenberg-Goldenberg 2004 425. o.). Azt találtam, hogy az ülések során szinte kivétel nélkül többször is felmerültek ezek az elemek.

Másrészt azt vizsgáltam, hogy az egyik legfontosabb célként megfogalmazott funkcionálisan jól működő közös metszet valóban létrejön, vagy sem. Ebben a kérdésben nem jutottam egyértelmű eredményre. Számos történés, adat, mozzanat és kérdőívek eredménye azt mutatta, hogy a közös metszet nyitottabbá és autonómabbá vált: határai egyrészt megerősödtek, másrészt rugalmasabbá váltak a szükséges funkcionális területeken. Ugyanakkor az integrációs folyamata során sem alakult ki a döntési mechanizmusok egy kisebb olyan köre, amely pedig a szükséges lenne a közös metszet funkcióinak teljesítéséhez. A konzultációs folyamat nyomán a fehér megyei könnyűipari közép vállalkozás esetében az ügyvezető-tulajdonos fiú és az alapító-résztulajdonos anya között jelentős határhúzás történt. Ez érződött egyrészt a szereplők egymással kapcsolatos viselkedésén az integrációs szakasz ülésein. Ezt nemcsak én, tanácsadó segítőként éreztem és láttam, hanem az engem és a folyamatot megfigyelő asszisztens is hasonló észlelésről számolt be. Az egészséges határhúzás az olyan, ülésen kívüli történésekből is tükröződött, mint amikor a fiú és az anya végre megegyeztek a céges pénzkezelés szabályairól, vagy lezárták végre a családtagok tulajdonviszonyaival kapcsolatos évek-évtizedek óta nyitott kérdéseket. Ugyanakkor éppen az utolsó ülésen – az integrációs szakasz közepén mind az ügyvezető, mind a kereskedelmi vezető felesége arról számoltak be szomorúan, hogy soha egy jó szót, dicséretet nem hallottak az alapító anyától/anyóstól – tehát az anyai leválás csal részlegesen történt meg. Ez utóbbi viszont tartalmát illetően a folyamat hatékonysága ellen szóló adat. Összességében tehát kimenet szempontjából így a közös metszet működési hatékonyságára vonatkozó kritériumot (lásd fenti táblázat, 2. állítás) sem megcáfolni, sem elfogadni nem tudtam.

Harmadrészt, éppen az egyértelmű bizonyíthatóság nehézségei miatt az alállítások második csoportjában több ellenállást, illetve ellenfeltételezést megfogalmaztam azzal a

céllal, hogy azok vizsgálata remélhetőleg további tanulságokkal és így bizonyítékokkal szolgálhat az eljárás hatékonyságát illetően (lásd fenti táblázat, ellenhipotézisek). Az adatok alapján valamennyi ellenhipotézist elvettem, nemcsak a vizsgált konkrét esetre vonatkozóan, de általános érvényűen is.

Összességében így a számos direkt és indirekt bizonyíték ellenére a maximális óvatosság alapján a harmadik hipotézist nem fogadtam el, igaz, el sem tudtam utasítani.

A 4. hipotézis értékelése

Összintén szólva egészen biztos voltam benne, hogy a megfogalmazott hipotézisnek megfelelően a külső értékek egy része összekapcsolódik majd családi szabályokkal, ebben a segítői munkában szerzett tapasztalatom alapján egészen biztos voltam. A hipotézis elfogadása természetesen nem a statisztikai inferenciára épül, hiszen három interjú adataira támaszkodtam, hanem logikai inferenciára. Ami nagyon érdekelt, az az volt, hogy vajon kirajzolódik-e valami mintázat a családi hatás érvényesülésével kapcsolatban, az ezzel kapcsolatos megfigyeléseket a következő alfejezetben mutatom be. Emellett a hipotézistesztelés célja az is volt, hogy rámutasson a családterápiás elmélet egy lehetséges társadalomtudományi értékutatási alkalmazására.

Összességében a 4. hipotézis így elfogadásra került.

3.2. Következtetések összegzése és további eredmények

A begyűjtött adatok és kiértékelésük alapján a családterápia alkalmazhatóságával kapcsolatos hipotézist, a konzultációs eljárás folyamatával és létével kapcsolatos hipotézist, valamint a közösségi értékrend egyéni szinten való megjelenésében szerepet játszó családi hatással kapcsolatos hipotézist elfogadtam, a konzultációs eljárás hatékonyságára vonatkozó hipotézist sem elvetni, sem elfogadni nem tudtam.

Egyértelműen bebizonyosodott, hogy szükség van a családterápia alkalmazására, és a konkrétan felírt családterápiás konzultációs eljárásra a családi vállalkozások esetében.

Egy további, nem várt mintázat is felmerült: valamennyi, a vizsgálatba bevont családi vállalkozás esetében úgy tűnt (ez a tesztelésbe bevont cégnél, valamint a más családterapeuták által adott esetekben egyértelmű volt, a két kontrollcsoport vállalkozásnál csak közvetett bizonyítékokat gyűjtöttem), hogy a céges rendszer a családit egy egészen speciális módon egészíti ki. A családi rendszerben fel nem oldott interakciós mintázatok megjelennek a cégben, és ott a tagok ismétlődően újra és újra lejátsszák azzal a céllal, hogy a családi helyett ott, a cégben oldják fel. Ebben egyrészt segít nekik az, hogy a cégben a fizikai, lelki környezet eltér a családitól, így az újra lejátszott interakciós minta könnyebben vezethet a megszokottól eltérő kimenetre. Másrészt a cégben a profitorientáltság és a gazdálkodási kérdések adta racionális

gondolkodási, problémamegoldási keret átalakítja ugyanannak a családi interakciónak az érzelmi töltését: hiába játsszák ugyanazt, az érzelmeket figyelmen kívül hagyhatják, vagy átalakíthatják, és az érzelmeket egy-egy gazdálkodási problémára vetíthetik és élhetik meg. Ez „biztonságosabbá” teszi az ismétlést és új kimenetek kikísérletezését.

Teljesen egyértelmű kapcsolat mutatkozott a külső, közösségi értékrendszer egyéni alkalmazása és a családi hatás között. Ezt természetesen nem a statisztikai inferenciára épül, hiszen három interjú adataira támaszkodtam, hanem logikai inferenciára. További, előzetesen nem várt mintázatok is megjelentek az értékek és a családi hatás közti kapcsolatot illetően.

Egyrészt azt találtam, hogy a tartalmilag egymástól különálló értékdimenziókat (például esélyegyenlőség fontosságának, korrupció elutasításának mértéke) szorosan összekapcsolhat a családi hatás: ugyanaz a családi szabály vonatkozhat rájuk. Természetesen visszafejtve, az interjúkon felmerülő családi szabályok tartalma alapján meg lehet magyarázni, hogy miért vonatkozik egyik, vagy másik családi szabály egyszerre több értékdimenzióra is: milyen jelentéstartalmi sík alapján párosították össze az interjúalanyok az értékeket. Például a férj ügyvezető esetén az „esélyegyenlőség” és a céges szintű „korrupció” értékdimenzió esetén ugyanaz a családi szabály aktiválódott: „Háború van, vagy én taposok el másokat, vagy engem taposnak el.” A családi szabály mögött az a szubjektív élménye húzódott meg, hogy az anyja őt nem szereti eléggé és az anyai szeretetért a hűgával kell megküzdenie. Ami tehát érdekes, az az, hogy egy-egy tartalmilag különböző érték az egyén számára azonos mély személyes vágyra épülhet, és a személyes vágy – külső érték párosítás jellemző az adott családra.

A második megfigyelés arra vonatkozik, hogy az értékstruktúrát a csoporttag hogyan szívja magába a szüleitől, hogyan öröklődik az át. Az adott érték belső megélését generációkon átívelő, családi és közösségi történések színezik át. A férj kiemelte, hogy amikor azt mondja: „Nincs igazság!”, akkor mintha a nagyszüleit hallaná, akiktől 1950-ben nagy földbirtokokat vettek el. Azt tudta, hogy ez törést okozott a családban, de nem is sejtette, hogy az ő panaszuk ennyire a felszínen él benne. A feleség ugyanezt említette („Mintha a szüleit és nagyszüleit hallaná”), amikor az ő „Tartsd be a kereteket! Szégyelld magad!” családi szabályait mondja ki magában, és az jut eszébe, ahogyan a nagyszülei elvesztették a földjeiket. Tehát mindketten ugyanabból az univerzális, mély vágyból indulnak ki, a biztonság iránti vágyból. Mindketten a családjuktól örökölték ezt, két generációval korábban történtek alapján. Mégis, a biztonságvágy másképp fordítódott le önmaguk számára, így történhetett, hogy más értékdimenziókhöz kapcsolták azt.

Harmadik megjegyzésként a külső érték és a belső megjelenés szoros összefonódásának egy következményére hívnám fel a figyelmet. Maradva az ügyvezető férj interjúalanyánál, esetében a korrupció értékdimenziójához tartozó három kérdés közül csak kettő esetében aktiválódott ugyanaz az élmény. A jövedelemeltitkolás, és a saját céges adatok adóhivatal elől

történő eltitkolása számára mind-mind a „Háború van” családi szabályába tartoztak bele. Ugyanakkor a korrupciós blokk második kérdése, a jövedelmi helyzet segélyezés érdekébe történő eltitkolásáról szólt, és ez már teljesen más belső élményt aktivált benne („Nincs igazság!”). Hiába tartozik tartalmi és racionális szempontból egybe egy kérdéscsoport, ha a belső élmény az egyénben más kategóriákba csoportosítja az állításokat. Tehát előfordulhat, hogy az egyén másra válaszol, mint amit (tartalmilag) a kutatás szervezői kérdeznek és várnak tőle.

4. Főbb hivatkozások

- Abramson, P. R. – Inglehart, R. (1995). Value change in global perspective. Ann Arbor, Michigan
- Adams, G. - Markus, H. R. (2004). Toward a conception of culture suitable for a social psychology of culture. in Schaller, M. – Crandall, C. S. (eds.) The psychological foundations of culture. Hillsdale, NJ, Lawrence Erlbaum Associates
- Aldrich H, Cliff J. 2003. The pervasive effects of family on entrepreneurship: Toward a family embeddedness perspective. Journal of Business Venturing 18(5), 573-597., DOI: [http://dx.doi.org/10.1016/s0883-9026\(03\)00011-9](http://dx.doi.org/10.1016/s0883-9026(03)00011-9)
- Astrachan J, Klein S, Smyrnios K. 2002. The F-PEC scale of family influence: A proposal for solving the Family Business definition problem. Family Business Review 15(3), 45-58., DOI: <http://dx.doi.org/10.4337/9781847204394.00019>
- Astrachan, J. H., McMillan, K. S. (2006). United States. In F. W. Kaslow (szerk.), Handbook of family business & family business consultation: A global perspective. International Business Press, Binghamton
- Banmen, J. – Maki-Banmen, K. 2012. Satir Transformational Systemic Therapy Level I. (printed material used for educational and training purposes at the Satir Institute of the Pacific)
- Beckhard, R., and Dyer, W. 1983. Managing Change in the Family Firm—Issues and Strategies. Sloan Management Review, 24, 59-65.
- Benningfield, A. B. – Davis, A. D. 2005. Family business consultation: opportunities for family therapists. In: Harris, S. M. – Ivey, D. C. – Bean, R. A. (szerk.): Practice that works – strategies to complement your stand alone therapy practice. Routledge. New York
- Bertalanffy, L. von 1972. The History and Status of General Systems Theory. Academy of Management, 15/4, 407-426, DOI: <http://dx.doi.org/10.2307/255139>

- Borwick, I. 1986. The family therapist as business consultant. In: Wynne, L.C., McDaniel, S.H., Weber, T.T. (szerk.): Systems consultation – a new perspective for family therapy. The Guilford Press, New York, London
- Carlock, R. S. – Ward, J. L. 2006. A családi vállalkozás stratégiai tervezése – a család és a vállalkozás egyesítésének párhuzamos tervezése. Helikon, Budapest
- Carter, B. - McGoldrick, M. 1999. Overview: The expanded family life cycle: Individual, family, and social perspectives. In Carter, B. McGoldrick, M. (szerk.), The expanded family life cycle: Individual, family, and social perspectives. Allyn & Bacon, Boston
- Csákné Filep, J. 2013. Családi vállalkozások – fókuszban az utódlás. Doktori disszertáció. Budapesti Corvinus Egyetem, Társadalomtudományi Doktori Iskola, Gazdálkodástudományi Doktori Iskolája
- Chua, J. H., Chrisman, J. J., Sharma, P. 2003. Succession and non-succession concerns of family firms and agency relationships with nonfamily managers. *Family Business Review*, 16(2), 89–107., DOI: <http://dx.doi.org/10.1111/j.1741-6248.2003.00089.x>
- Cole, P. M. 2000. Understanding family business relationships: Preserving the family in family business. *The Family Journal*, 8(4), 351-359., DOI: <http://dx.doi.org/10.1177/1066480700084004>
- Davis, J.M. - Sandoval, J. 1991. A pragmatic framework for systems-oriented consultation. *Journal of educational and psychological consultation*, 2(3), 201-216., DOI: http://dx.doi.org/10.1207/s1532768xjepc0203_1
- De Jong, P. – Berg, K. I. 2013. Feladattól a megoldásig – A megoldásközpontú interjúzás művészete. Animula, Budapest
- Dolan, C. 1995. Attitudes, Behaviors, and the Influence of the Family: A Reexamination of the Role of Family Structure, *Political Behavior*, 17/3., 251-264. o., DOI: <http://dx.doi.org/10.1007/bf01498596>
- Duvall, E. M., & Hill, R. 1948. Report to the committee on the dynamics of family interaction. National Conference on Family Life, Washington, DC
- Fiske, T. (1992). The Four Elementary Forms of Sociality: Framework for a Unified Theory of Social Relations. *Psychological Review*, 99, 689-723. o., DOI: <http://dx.doi.org/10.1037/0033-295x.99.4.689>
- Fiske, A. P. - Kitayama, S. - Markus, H. R. - Nisbett, R. E. 1998. The cultural matrix of social psychology. in Gilbert, D. T. - Fiske, S. T. - Lindzey, G. (szerk.). *The handbook of social psychology*, (4. kiadás). New York, NY, US, McGraw-Hill, 915-981. o.
- Flyvbjerg, B. 2006. Five Misunderstandings About Case-Study Research. *Qualitative Inquiry*, 12/2, 219-245. o., DOI: <http://dx.doi.org/10.1177/1077800405284363>

- Friedman, E.H. 1986. Emotional process in the marketplace: the family therapist as consultant with work systems. In: Wynne, L.C., McDaniel, S.H., Weber, T.T. (szerk.): Systems consultation – a new perspective for family therapy. The Guilford Press, New York, London
- George, E. – Iveson, C. – Ratner, H. 1990. Megoldásközpontú terápia – a de Shazer modell. Animula Kiadó, Budapest
- Gerring, J. 2007. The Conundrum of the Case Study in Gerring (szerk.): Case Study Research – Principles and Practices. Cambridge University Press, Cambridge, DOI: <http://dx.doi.org/10.1017/cbo9780511803123.002>
- Gersick, K. – Davis, J. - McCollom H. M. – Lansberg, I. 1997. Generation to Generation: Life Cycles of the Family Business. Harvard Business School Press, Boston
- Golnhofer, E. 2001. Az esettanulmány. Műszaki Könyvkiadó, Budapest
- Habbershon TG, Williams M, MacMillan I. 2003. A Unified systems perspective of family firm performance. Journal of Business Venturing 18(4), 451-465., DOI: <http://dx.doi.org/10.4337/9781847204394.00013>
- Hilburt-Davis, J. – Gibb Dyer, W. Jr. 2003. Consulting to family business – A practical guide to contracting, assessment, and implementation. Jossey-Bass/Pfeiffer, San Fransisco
- Hirschhorn, L., Gilmore, T. 1980. The Application of Family Therapy Concepts to Influencing Organizational Behavior. Administrative Science Quarterly, 25(1), 18-37., DOI: <http://dx.doi.org/10.2307/2392224>
- Hofstede, G. (1980). Culture's consequences – International differences in work-related values. Sage Publications, Beverly Hills – London
- Imber-Black, E. 1988. Families and larger systems: a family therapist's guide through the labyrinth. Guilford Press, New York
- Inglehart, R. – Norris, P. (2009). Cultural Convergence. Cambridge University Press, Cambridge
- Jaffe, D. T. – Dashew, L. – Lane, S. H. – Paul, J. – Bork, D. 2006. The Aspen Family Business Group Consulting Process: a model for deep structural change and relationship shift in complex multigenerational enterprising family systems. in Kaslow, F. (szerk.): Handbook of family business and family business consultation – a global perspective. International Business Press, New York, London, Oxford
- Jennings, M. K. – Niemi, R. G. 1968. The transmission of political values from parent to child. The American Political Science Review, 62/1. 169-184. o., DOI: <http://dx.doi.org/10.2307/1953332>

- Kadis, L. B. – McClendon, R. 2006. Preserving the family business: an interpersonal model for reconciling relationships. in Kaslow, F. (szerk.): Handbook of family business and family business consultation – a global perspective. International Business Press, New York, London, Oxford
- Kepner, E. 1983. The family and the firm: A co-evolutionary perspective. *Organizational Dynamics*, 12, 57-70.
- Kets de Vries, M. F. (1993). The dynamics of family controlled firms: The good and the bad news. *Organizational Dynamics*, 21(3), 59-71.
- Lansberg, I. 1983. Managing human resources in family firms: the problem of institutional overlap. *Organizational Dynamics*. 1983, 39-46., DOI: [http://dx.doi.org/10.1016/0090-2616\(83\)90025-6](http://dx.doi.org/10.1016/0090-2616(83)90025-6)
- Lansberg, I. S. 1988. The Succession Conspiracy. *Family Business Review*, 1(2), 119-143., DOI: <http://dx.doi.org/10.1111/j.1741-6248.1988.00119.x>
- Mattheyny, A.C., Zimmerman, T.S. 2001. The Application of Family Systems Theory to Organizational Consultation: A Content Analysis. *The American Journal of Family Therapy*, 29, 421–433., DOI: <http://dx.doi.org/10.1080/01926180127625>
- McDaniel, S.H., Wynne, L.C., Weber, T.T. 1986 The territory of systems consultation. In: Wynne, L.C., McDaniel, S.H., Weber, T.T. (szerk.): *Systems consultation – a new perspective for family therapy*. The Guilford Press, New York, London
- McDaniel, S.H., Weber, T.T., Wynne, L.C. 1986. Consultants at the crossroads: problems and controversies in systems consultation. In: Wynne, L.C., McDaniel, S.H., Weber, T.T. (szerk.): *Systems consultation – a new perspective for family therapy*. The Guilford Press, New York, London
- Miller, S. D. – Duncan, B. L. – Sparks, J. A. – Claud, D. A. - Reynolds, L. R. – Brown, J. – Johnson, L. D. 2003. The Session Rating Scale: Preliminary Psychometric Properties of a “Working” Alliance Measure. *Journal of Brief Therapy*, 3/1, 3-12. o.
- Minuchin, S. 2006. *Családok és családterápia*. Animula Kiadó, Budapest
- Olson, D. H. 2008. *Faces IV manual*. Minneapolis, MN, Life Innovations
- Satir, V. 1999. *A család együttélésének művészete*. Coincidencia, Budapest
- Satir, V., Banmen, J., Gerber, J., Gömöri, M. 2006. *A Satir-modell – Családterápia és ami azon túl van*. Ursus Libris, Budapest
- Schwartz, S. H. 1994. Are there universal aspects in the structure and contents of human values? *Journal of Social Issues*, 50, 19-45., DOI: <http://dx.doi.org/10.1111/j.1540-4560.1994.tb01196.x>

- Seymour, K.C. 1993. Intergenerational Relationships in the Family Firm: The Effect on Leadership Succession. *Family Business Review*, 1993, 6(3), 263-281., DOI: <http://dx.doi.org/10.1111/j.1741-6248.1993.00263.x>
- Shanker, M.C., Astrachan, J.H. 1996. Myths and realities: Family businesses' contribution to the US Economy - A framework for assessing family business statistics. *Family Business Review* 9(2), 107-123., DOI: <http://dx.doi.org/10.1111/j.1741-6248.1996.00107.x>
- Sharma, P. 2004. An overview of the field of family business studies: current status and directions for the future. *Family Business Review* 17(1), 1-36., DOI: <http://dx.doi.org/10.4337/9781847204394.00010>
- Strike, V.M. 2012. Advising the family firm: reviewing the past to build the future. *Family Business Review*. 25(2), 156-177., DOI: <http://dx.doi.org/10.1177/0894486511431257>
- TÁRKI A gazdasági felemelkedés társadalmi-kulturális feltételei című kutatásának dokumentációját és az alkalmazott kérdőívet a <http://www.tarki.hu/hu/research/gazdkult/kutatas.html> oldalról töltöttem le, a letöltés ideje: 2014. június 2.
- Tóth, O. 2006. Családformák és együttélési minták a mai magyar társadalomban. Elektronikus verzió, 2014. január 7-én letöltve az internetről (<http://www.tarki.hu/adatbank-h/kutjel/pdf/a676.pdf>) (eredetileg megjelenés: in Lévai K- Tóth I. Gy. (szerk.) 1997. Szerepváltozások. Jelentés a nők és férfiak helyzetéről. TÁRKI, Munkaügyi Minisztérium Egyenlő Esélyek Titkársága, Budapest)
- Ward, J.L. 1987. Keeping the family business healthy: How to plan for continuing growth, profitability, and family leadership. Jossey-Bass. San Fransisco
- Wynne, L.C., McDaniel, S.H., Weber, T.T. 1986. Systems consultation: A new perspective for family therapy. The Guilford Press, New York, London
- Wynne, L.C., Weber, T.T., McDaniel, S.H. 1986. The road from family therapy to systems consultation. In: Wynne, L.C., McDaniel, S.H., Weber, T.T. (szerk.): Systems consultation – a new perspective for family therapy. The Guilford Press, New York, London
- Yin, R. 2009. Case Study Research – Design and Methods. Sage Publications, Thousands Oaks

5 A témakörrel kapcsolatos saját publikációk

- Wieszt, A. 2015. A család hatása az egyén értékészletére - családterápiás alapú kutatás családi vállalkozásokban. Köz-gazdaság Tudományos Füzetek, 2015/1. szám
- Wieszt, A. 2015. The wholeness of one's life and the family - Implications of a research on the application of family therapy in family business. Society and Economy, várható megjelenés: 2015.
- Wieszt, A. 2014. Kirekesztés, idegenség, másság – a családban és a családi vállalkozásban. Konferenciakötet. Ethosz Tudományos Egyesület Nemzetközi Konferenciája, Pécs, 2014. április 3-4.
- Wieszt, A. 2011. Adó és áldozat – az egyén és a külvilág kapcsolata közgazdasági és szociálpszichológiai szempontból, az adózás tükrében. Politikatudomány Online, 2011/1-2., url: http://portal.uni-corvinus.hu/fileadmin/user_upload/hu/tanszekek/tarsadalomtudomanyi/politikatudomany/files/PolitikatudomanyOnline/wieszt.doc.pdf